

כן, ביסודו של דבר, אף שהטכנוסטרוקטורה של התאגידים הבוגרים שונה במהותה וב-יעדיה מקבוצת התאגידים היוזמים, הרי תוצאת פעולתם בחברה ובמדינה עשויה להיות זהה. בשני המקרים כאחד לא האינטרס הכללי של החברה ולא אידיאות חברתיות עומדים לנגד עיניהם של בעלי הכרה זו של בכורה אלא אינטרסים פרטיקולאריים. וגלברייט—ליברל ראדיקאלי ואופטימיסט, בסופו של חשבון—איננו מאיר את עינינו כיצד תוכל המדינה, המונעת, במקרה הטוב, על-ידי שאיפה לתיקון החברה, להתגבר על מכשולי הטכנוסטרוקטורה והתאגידים היוזמים כאחד. "המדינה התעשייתית החדשה", אף שארפני יצא מתחת ידי מחברו וגדוש חזרות על עיקרי הדברים, שייך למסורת המרקסיאנית מבחינה אחת לפחות: גלברייט אינו עוסק באידיאולוגיה או ברקימתו של חזון אוטופי ואף לא בבקורת מוסרית טוטאלית על החברה הקיימת. "המדינה התעשייתית החדשה" מבקש, כמדומה, להיות מהדורה רעננה של "הקפיטל" בהיותו ניתוח של החברה הקיימת שהתפתחה מכוח תהליכים פנימיים, שמרגע בואם לעולם אין עוד בכוחה של החברה להחזירם אחורנית; הישועה מעוגנת אפוא במהותו של המכונה התעשייתי הקיים ולא בשלילתו או בניפוצו.

ש. י.

נהר פרפר —

משירת סוריה ולבנון הצעירה

אנתולוגיה זו של שירה ערבית מודרנית בתרגום עברי, שיצאה לאור בשנה האחרונה, נראה שעקב מאורעות השנה החולפת לא זכתה להתעניינות ולתגובה רחבה ככל שהיא ראויה להן. תמוה הדבר שאף שתשומת לבנו מוסבת בהתמדה אל הארצות הערביות השכנות אין הספרות הערבית בת-זמננו מופרת לנו, והיא נשארת נחלתם של ישראלים

* ששון סומך (עורך ומתרגם): נהר פרפר (משירת סוריה ולבנון הצעירה); ספריית פועלים, 1973; 68 עמ'.

כזאת אין להבחין בין מקבלי-ההחלטות לבין דרגי הייעוץ השונים. מי למעשה קובע את טיב ההחלטה — מספקי הנתונים, הידיעות התחשיבים וכו' או חברי-האנשים הקטן המחליט דעתו של מי לקבל על פי הידיעות מהן הוא גזון, ובלי שיוכל בעצם לבחון את טיבן?

מן התיזה על אפיו של המערך התעשייתי הטכנולוגי המודרני, על קיומה של ה"טכנוסטרוקטורה", נגזרות שתי תיזות-משנה לגבי מהותה של הטכנוסטרוקטורה והדרך בה היא מתפקדת בכלכלה ובחברה. ראשית, גורס גלברייט, הטכנוסטרוקטורה אינה פועלת לפי הכללים המקובלים והנושנים של כלכלת-השוק. לפי כללים אלה גם המונופול היוזמי הגדול ושלוות-הרסן ביותר מציית, בסופו של חשבון, לגזירת היד הנעלמה—אותו יציר דתי מחולן העוסק לא בענייני גורל ונשמות אלא בסחר-חליפים (שאותו הביא אדם סמית לעולם)—לכללי ההיצע והביקוש של השוק והצרכן, אשר בהמוניו תמיד יהיה חפשי, בסופו של חשבון, די-הצורך לקבוע מה ברצונו לקנות וממי. ואין זה, כפי שסוברים הריס הראדיקאליים, שהפרסומת המודרנית הורפת כפיייתית יותר מכל רודנות ואונסת את הצרכן לקנות הכל כדי להניע את גלגלי הייצור הגבוה, שאם יעמדו מלכת יקרוס המכונה התעשייתי תחתיו בשואה גדולה. הטכנוסטרוקטורה אינה כפופה לכללי השוק שהרי מסוגלת היא לקבוע את כלליו.

ושוב: אין שאיפתה כשאיפת התאגיד היוזמי, "למרב" את הרווחים, לאגור הון פיננסי ובעלות על אמצעי-ייצור עד כדי חניקתה של החברה. התאגיד הבוגר אינו מעוניין למרב את הרווחים. לא זו תכליתו. עיקר תכליתו לשמור על האוטונומיה של הטכנוסטרוקטורה כתת-חברה משוכללת, למנוע התערבות של הממשל מכאן ושל בעלי-ממון מכאן. האוטונומיה היא תכלית החיים וצויה-החיים של הטכנוסטרוקטורה. מעורבותה בחיים הפוליטיים לא באה להבטיח רווחים אלא להבטיח אוטונומיה זו שלה, שהיא מצדה קשורה בהמשך המדיניות הלאומית של הפיתוח הטכנולוגי, החימוש וכו'. אם

נראה כי השוואה ביניהן עשויה להפרות הדדית את חקר שתי הספרויות. בחירת השירים היא, כהצהרת המתרגם, אי-שית בהחלט, אך מכוונת היא להסיט את תשומת-הלב מן השאלה השגורה אצלנו ב-יחס לסופרים ערבים, כלומר יחסם לסיכסוך הישראלי-הערבי, ולהראות שאין זה בחזקת נושא יחיד לשירה הערבית הצעירה. יש גם תימאטיקה אחרת, אם מתחום עולמו הפנימי של המשורר ואם מתחום הווית החיים הסור-בבת אותו. כדברי המתרגם: "ייתכן שאנתו-לוגיה זו תהיה בבחינת הפתעה למי שהורגל לחשוב על העולם הערבי, על תרבותו ושי-רתו, כעולם בעל דפוסים אחידים, מוגר-ליתיים, ובלתי-משתנים. אמור מעתה, זהו עולם המזמן לך הפתעות ככל שאתה מרבה להכירו" (מן המבוא).

מלאכת התרגום עשויה אמנם כהלכה ומצלי-חה לשמור על איזון נאות בין נאמנות למקור הערבי והרקה ללשון עברית רהוטה וקולחת, שאין ריח מלאכותי של "תרגום" נודף ממנה. בכל-זאת נראה שאין התרגום נקי מאותה תפיסת-תרגום השגורה אצלנו בתרגומים מ-ספרות יפה, לפיה מגביהים כמעט מיד את הלשון העברית כשמריקים אליה יצירת-ספ-רות, משל כאילו ראויה ספרות שתיתרגם ל"לשון נאה ומכובדת" אפילו תהיה לשונה במקור פשוטה ויומיומית, ואף אם תיוקק במתכוון לרבדי לשון שונים. תפיסה זו מור-תרת אפוא על מסירת חלק רב-משמעות של היצירה, והיא נמצאת בשלמותו של התרגום. השירים במבחר שלפנינו כתובים במקורם ערבית פשוטה ויומיומית, נקיה ממליצות וארכאיזמים (אם גם יוצרת עושר פיגורא-טיבי רב). המתרגם ראה להשתמש בצורות מקראיות ומשנאיות כאקויוואלנטים, כגון: "שעולך מני סמטאות / גליך מני נהר / פסליך מני כיפרות" (ע' 32); "בבית המלון הגדול שלהיסטוריה" (ע' 32); "לקול שירתם שלשועלים" (בערבית: "עלא נשיד אלת-עאלב") (ע' 48); "מלאתי מרץ" (ע' 32); "קטרתה חוטפה את כל-כולי. / עפה היא / אלי מולדת" (ע' 15), או בהגבהה מליצית כגון: "שם ריח המוות עלה באפי" (ע' 38).

מעטים בלבד, רובם אנשי-ספרות "משוגעים לדבר". בכך נעלמים מעינינו דווקא אותם גילויים חיוביים ומעניינים של התרבות הער-בית, שעשויים היו לשנות דימויים נפוצים המוחזקים אצלנו בלתי-מעוררים. מעניין יהיה לגלות שהספרות הערבית מתלבטת בב-עיות ספרותיות דומות לאלו של הספרות העברית (למשל, בתחום לשון-הספרות, הת-יחסות לספרות העבר ולספרות המערב, יחס-גומלים בין מערכות ספרותיות ועוד), ולהש-וות את הנסיונות השונים להציג ולפתור בעיות אלו.

אמת: המחסום הלשוני מונע מן הקורא הישראלי גישה ישרה לספרות זו, והריהו נזקק לתרגומים. כבר בשנות ה-20 החלו לתרגם לעברית יצירות ספרות ערביות, אך רק בשנים האחרונות חלה תנופה ממשית בתחום זה והופיעו כמה וכמה תרגומים של יצירות פרוזה.¹ לא כן בשירה. יבול תרגומי השירה דל ביותר והוא מצטמצם בעיקר בשתי חוברות של "קשת" שהוקדשו לספ-רות הערבית ובהן הובאו עשרות שירים ערביים מן השנים האחרונות. מכאן החשי-בות הנודעת לכל תרומה נוספת בתחום זה, ויש לקדם בברכה מבחר זה, "משירת סוריה ולבנון הצעירה", המתוכן בידי ד"ר ששון סומך, אחד המתרגמים המעולים מן הספרות הערבית לעברית, לבד מהיותו מחוקריה של ספרות זו.

האנתולוגיה "נהר פרפר" כוללת מבוא על התפתחות השירה הערבית המודרנית בסוריה ובלבנון, וכמו מאליה עולה ההשוואה לתול-דות הספרות העברית החדשה. שתי הספרו-יות צמחו מתוך התמודדות עם מורשת עבר ספרותית קאנונית מכאן ועם ספרות מערבית מכאן, תוך כוונה להפיע מציאות בת-הזמן באמצעים פואטיים מתאימים. המחקר הספ-רותי עוסק בשתי ספרויות אלו במנותק, אך

¹ ראה מאמרו של ש. סומך, "ספרות ערבית בתרגום עברי", מחקרים בערבית ובאסלאם, אוניברסיטת בר-אילן, המח' לערבית, רמת-גן תשל"ד.

לפחות באותה מידה של צדק אפשר היה לומר זאת על קירקגור. הנה אדם שהתנסה בייסורי-נפש מיוחדים-במינם, ובהיותו פילוסוף מאומן היטב באסכולתו של הגל מצא לו כלי-ביטוי מיוחדים ומקוריים—וכה גדול עושר מחשבתו עד שאפילו סקירה שיטתית (ומטבע הענין, בהכרח יבשה-ביחס) המצויה בספר זה עודנה שובה את הלב. הקטיגוריות של קירקגור—האסתטי, המוסרי והדתאי—אינן נתמכות על-ידי טיעונים בעלי תוקף כללי, אך הן פותחות לרווחה אפקים חדשים בראיית חיי אדם. אין השאלה כאן האם הדברים מוכחים אלא האם יכול אתה לחיות בהתאם לזה.

ויפה שכך יישארו הדברים. כך עולה בעליל, כשאנו פונים אל תורותיהם של הוגים אחרים הנדונים בספר זה. מסופר, למשל, איך לעת זיקנה מצא הרמן כהן צורך בדת, ואיך "הכניס" את הדת לשיטתו. אם מדובר בשיטה הרי, מן הסתם, רוצה היא להיות אמיתית באופן כללי, אך לשווא נחפש את הטיעון המבסס אמת כללית כזאת. ועוד באותו ענין: פרופ' ברגמן מביא תיאור מפורט של הגותו של פראנץ רוונצווייג, אך שוב יקשה על הקורא למצוא בסקירה זו משפטים שיהיה חייב לקבלם מכוח הטיעון ההגיוני. לכל היותר, נוכל לומר: כך חשב רוונצווייג, ואנו לא כך חושבים. אין במחשבה מסוג זה אפילו אתגר להפרכה. הוא הדין לגבי דברים המובאים בשם רוונצווייג או בובר. דברים אלה שובים את לבו של הקורא, או שאינם שובים אותו—ובזה, בערך, נגמר הדיון הפילוסופי.

אך לא לגמרי. וכאן אין לנו אלא ללכת בעקבותיו של המחבר. ברגמן לעולם הריהו ער לספנה שסוגי חשיבה כאלה, עם כל שהם מושכים ומרגשים את הלב, ביסודם הריהם אי-ראציונליים. בעמ' 3—52 מזהיר ברגמן במפורש את הקורא לבל ייסחף אחר דברים שאין להם בסיס ראציונלי. שוב ושוב בהמ"שך הספר הוא מעיר הערות בקרתיות מאותו ענין: שהאמת לא די לה שתהיה יפה אלא צורך הוא לה שתדע לעמוד בפני בקורת ראציונלית.

בעוד שבמקור הערבי כתוב: "שם הרחתי את המוות" ("שממת אל-מות פיהא"); "שרגלו דרכה בכל אתר", לעומת המקור הערבי: "שביקר בכל מקום" ("זאר ג'מיע אלאנחא", ע' 48).

אך אלה פכים קטנים הם הנראים בלתי-חשובים לעומת העובדה שהתרגום מהימן ונוח לקריאה, ובעיקר—מצליח לעניין את הקורא העברי בחוויית-שירה בלתי-מוכרת זו. אולי הוכחה נאה לחשיבותו של מבחר זה ולהצלחת משימתו היא שיר מאת מאיר ויזלטיר, בשם "חתום בבקבוק", שפותרת-המשנה שלו "למקרא 'נהר פרפר', אסופתו של ששון סומך משירת סוריה ולבנון הצעיר" רה, ספרית הפועלים, 1973.² הרי זו מעין הידברות.

הפילוסופיה הדיאלוגית

יותר ממחציתו של ספר זה מוקדשת לקיקר-קגור ואילו שאריתו דנה בפוירבך, שטירנר, אבנר, רוונצווייג, הרמן כהן, רוונצווייג וכו'. בר. במרכז הדיון עומד רעיון אחד וחשוב: שבתוך הפילוסופיה הקלאסית, שעיקר עניינה להבין את העולם, לא נותר מקום ליחיד על כל פרטיותו, ומכל שכן לא ליחס המיוחד שיכול להתקיים בין אדם לאדם ובין אדם לאלוהים. רעיון זה נכון הוא, ללא ספק, אולם לא ברור מה מעמדו או מה אפשר לעשות בו בתחום המחשבה. הרעיון אינו אלא מין זעקת כאב שבלב, אשר רק הכואבים אותו יכולים להגיב עליה באופן הנכון, כלומר בהיעשותם הד לעקה. איך שופטים אפני-חשיבה אלה?—לפי יפי הזעקה, לפי עושר גוניה, ובעיקר לפי כוח-המשיכה שלה לכל שומע ושומע.

ניטשה (שאינו נדון בספר זה) העיד פעם על עצמו באמרו: "אני הפסיכולוג הראשון".

² גליונות שירה / גוג, מס' 2.

* ש.ה. ברגמן: הפילוסופיה הדיאלוגית מ-קירקגור עד בובר; מוסד ביאליק, 1974; עמ' 283.